

Anoek Ronde (3591085)
Afstudeerwerk bacheloropleiding Wijsbegeerte
Begeleider: Piet Steenbakkers
Aantal woorden: 7495

Titel: Utopie of dystopie?

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Twee dystopieën	5
Plato's <i>Kallipolis</i>	6
Thomas Mores <i>Utopia</i>	10
Ayn Rands <i>Atlas Shrugged</i>	14
Conclusie	18
Literatuurlijst	19

Inleiding

Uit het werk *Black Mass* van John Gray komt de volgende uitspraak: 'Utopias are dreams of collective deliverance that in waking life are found to be nightmares.'¹ Dit bracht mij op het idee om te gaan onderzoeken of er een utopie is in de betekenis die ik eraan geef, namelijk de idee van de ideale samenleving. Wat is er mis met de utopieën dat ze in het werkelijke leven nachtmerries zijn? De vraag die ik in deze scriptie dan ook zal beantwoorden, is of er een utopie is die niet ook als een dystopie beschouwd kan worden. Deze vraag zal ik gaan beantwoorden door utopieën te vergelijken met dystopieën. Het is niet mogelijk om alle utopische werken die er geschreven zijn erbij te betrekken, waardoor ik noodgedwongen drie werken uitgekozen heb die naar mijn mening het meest relevant zijn voor mijn onderzoek.

Een beweging wordt utopisch genoemd wanneer de ideale samenleving het streven is. Het gaat hierbij niet om een samenleving die slechts beter is dan de huidige samenleving, maar om een samenleving waarin er niets meer te corrigeren is, omdat alle aspecten erin perfect zijn. Dit moet wel een samenleving zijn die door menselijke inspanning mogelijk is, waardoor bijvoorbeeld een hemels hiernamaals of een door goddelijke interventie gecreëerd paradijs op aarde er niet onder vallen.² Ik kan geen uitputtende beschrijving geven over hoe de ideale samenleving er volgens mij uit zou moeten zien, maar ik zal een aantal kernaspecten noemen. Mijns inziens dient er allereerst in deze ideale samenleving voldoende ruimte te zijn voor individualiteit. Er moet ruimte zijn voor individuele ontplooiing, de mensen in de samenleving dienen niet allemaal dezelfde voorkeuren en gewoonten te moeten hebben, maar er moet ruimte zijn voor eigen opvattingen. De mensen in een samenleving zijn niet hetzelfde, ze hebben bijvoorbeeld andere voorkeuren voor kleding en kunst. Weliswaar moeten ze gelijk behandeld worden, maar hun karakter en wensen kunnen en mogen verschillen en in de ideale samenleving dient dit mogelijk te moeten zijn. Voorts moet er in de ideale samenleving vooruitgang mogelijk zijn. Er moet een mogelijkheid zijn voor technische ontwikkelingen en de mensen in de samenleving dienen de mogelijkheid te hebben om hun kennis te verbreden. Er moet sprake zijn van een stabiele samenleving waarin de mensen tevreden en gelukkig zijn. De vraag is echter of het mogelijk is om stabiliteit te creëren en ruimte te houden voor individualiteit. Indien twee individuen wensen hebben die conflicteren, ontstaat er een probleem. In de ideale samenleving zou mijns inziens in een situatie waarin een conflict is ontstaan, de mensen naar een onpartijdige rechter moeten kunnen en zich bij zijn oordeel neer moeten leggen. Dit past naar mijn mening meer in de ideale samenleving dan het zoveel mogelijk vermijden van conflicten door elke vorm van individualiteit te verwijderen.

Een dystopie is een samenleving waarin alle waarden die voor de auteur van de dystopie van belang zijn meedogenloos neergeslagen zijn.³ Een dystopische samenleving is het tegenovergestelde van de ideale samenleving. In deze scriptie zal ik laten zien, dat twee klassieke en belangrijke utopische werken veel gelijkenissen vertonen met dystopieën.

De twee klassieke utopieën die ik behandel zijn Plato's *Republiek* en Thomas Mores *Utopia*. Zoals ik in deze scriptie zal laten zien, zijn deze twee utopieën collectivistisch gericht en juist daardoor vertonen ze vele kenmerken met dystopieën. Om te kijken of een individualistisch gerichte utopie dan wellicht de ideale samenleving is betrek ik de utopie van Ayn Rand bij. Deze utopie van de vrije markt heeft zij uitgewerkt in de roman *Atlas Shrugged*. Ik zal betogen dat, ondanks de voordelen van deze individualistische utopie ten opzichte van de collectivistische utopieën, dit toch ook niet de ideale samenleving blijkt te zijn. De dystopieën die ik zal gebruiken zijn George Orwells *1984*, Aldous Huxleys *Brave New World* en de dystopie die Ayn Rand in *Atlas Shrugged* beschrijft. Ik zal beginnen

¹ John Gray, *Black Mass, apocalyptic religion and the death of utopia* (London: Penguin Books, 2008), 24

² Leszek Kolakowski, *The Death of Utopia Reconsidered* (The Australian National University, 1982), 230

³ Kolakowski, *The Death of Utopia Reconsidered*, 237

met een korte introductie van de twee eerste dystopieën, waarbij ik aan zal geven dat deze dystopieën niet enkel fictieel zijn en utopieën dus werkelijk 'are found to be nightmares in waking life'. Vervolgens zal ik de twee klassieke utopieën apart behandelen aan de hand van de belangrijkste aspecten en ze vergelijken met de dystopieën. Daarna zal ik de utopie van de vrije markt behandelen en de voordelen benoemen die deze heeft. Vervolgens zal ik aangeven waarom deze utopie toch ook niet de ideale samenleving is, om tot slot een conclusie te vormen.

Twee dystopieën

George Orwells Nineteen Eighty-Four

De fictionele roman *1984* is voor het eerst gepubliceerd in 1949 en Orwell heeft in verscheidene interviews duidelijk gemaakt dat het geen profetische roman was, maar dat het slechts een dystopie beschreef waarin we terecht zouden kunnen komen. De moraal die we uit deze roman moeten trekken is volgens hem dan ook: 'Don't let it happen. It depends on you.'⁴ Het boek is een waarschuwing tegen het totalitarisme en Orwell heeft hiervoor inspiratie gehaald uit het stalinisme. Een overeenkomst is bijvoorbeeld dat dit regime de leiders liet verheerlijken als halfgoden en verlossers, net als in het boek gedaan wordt met Big Brother. Ook is de leider onfeilbaar en vereist absolute loyaliteit en indien deze niet gegeven werd, werd erop gereageerd met geweld. Zo zijn er meer overeenkomsten die laten zien dat de dystopie van *1984* in zekere zin werkelijkheid geweest is in de Sovjet-Unie ten tijde van Stalin.

Aldous Huxleys Brave New World

Brave New World is voor het eerst uitgegeven in 1932. De roman beschrijft een samenleving die geheel in het teken staat van technologie en rationalisme. Huxley vreesde wat de technologische ontwikkeling zou doen met het individu en gaf met dit werk een waarschuwing uit. Hoewel het een fictionele roman is, heeft Huxley zelf gezegd dat we steeds meer in de richting van deze dystopie gaan en dat dit sneller gebeurt dan iemand gedacht had.⁵ Toen hij de roman schreef, waren er slechts een paar wetenschappers bezig met bijvoorbeeld conditionering en DNA manipulatie, maar nu zijn er vele wetenschappers onderzoek aan het doen op deze gebieden. Dit lijkt aan te duiden dat ook deze dystopie niet zo heel ver van de werkelijkheid verwijderd ligt.

⁴ Krishan Kumar, *Utopia and Anti-Utopia in Modern Times* (Oxford: Basil Blackwell, 1987), 291

⁵ Aldous Huxley, *Foreword to Brave New World, second edition* (1947) geraadpleegd op 27 mei 2014, <http://www.wealthandwant.com/auth/Huxley.html>

Plato's Kallipolis

Plato heeft zijn idee van de ideale staat neergelegd in zijn werk *Republiek*, die hij rond 380 voor Christus geschreven heeft. In deze tijd bestonden er zelfregerende stadsstaten, die voor onze normen klein waren, Athene was met 60.000 mannelijke inwoners veruit het grootste. Voor Plato bestond de ideale stad uit slechts 5.000 mannelijke inwoners.

Plato heeft zelf nooit deelgenomen aan de politiek, omdat hij walgde van het geweld en de corruptie die het gevolg waren van het verlangen naar macht. Deze walging werd versterkt door de executie van zijn leraar en vriend Socrates in 399.⁶ Daarom besloot hij om met behulp van de filosofie de ideale samenleving te vinden. Hij erkende dat deze ideale stad onmogelijk was, tenzij de filosofen koning zouden worden.

Het werk heeft hij geschreven in zijn bekende Socratische dialoogvorm. Het werk staat in het teken van de zoektocht naar wat rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid precies is. Voor Plato, en Socrates, bestond er geen onderscheid tussen de ideale staat en rechtvaardigheid, ethiek en politiek waren met elkaar verbonden, doordat de politiek gefundeerd moest zijn op ethiek.⁷ Socrates denkt de betekenis hiervan te kunnen vinden door van het grotere naar het kleinere te gaan, dus wil hij eerst uitzoeken wat voor iets rechtvaardigheid in steden is, voordat hij dit voor het individu bepaalt.⁸ Om dit te doen, gaat hij kijken naar hoe een stad tot ontstaan komt, om daarmee te kunnen bepalen waar in dit proces rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid ontstaan.

In dit hoofdstuk zal ik aan de hand van de belangrijkste aspecten aantonen dat deze ideale stad zoveel gelijkenissen vertoont met bekende dystopieën, dat het onvermijdelijk is om te concluderen dat deze utopie eigenlijk een dystopie is. Deze aspecten dragen allen bij aan de stabiliteit van de samenleving, maar dit ten koste van de individualiteit.

Arbeid

Het meest belangrijke aspect van Kallipolis is de manier waarop er met arbeid omgegaan wordt. Plato verdeelt de samenleving in drie klassen, het gewone volk, de soldaten en de wachters. De wachters zijn degenen die de stad besturen, de soldaten degenen die de stad verdedigen en het gewone volk doet het overige werk. Het gehele werk staat eigenlijk in het teken van de soldaten en de wachters, over het gewone volk heeft hij vrijwel niets te zeggen.

Voor Plato was iedereen van nature geschikt voor één soort werk en hij vindt dan ook dat er rechtvaardigheid is, als iedereen dit werk doet en iedereen op de juiste plaats in de samenleving zit. Om dit te bewerkstelligen voert hij de metalenmythe in. Deze mythe moet ervoor zorgen dat iedereen tevreden is met zijn plaats, om zo onrust te voorkomen. De mythe houdt in dat iedereen gevormd is uit de aarde en hierdoor draagt iedereen een metaal in zich. Voor de wachters is dit goud, voor de soldaten is dit zilver en de rest van het volk draagt ijzer en brons. Hieraan is niets te doen, iedereen wordt geboren met een bepaald metaal in zich en dat bepaald de plek die iedereen heeft in de samenleving.

Dit idee is tot in het extreme doorgevoerd in Huxleys *Brave New World*. In deze dystopie is iedereen echt van nature geboren voor een bepaalde taak. De foetussen worden daar in reageerbuisjes gekweekt en worden vanaf het allereerste moment gemanipuleerd om hun plaats in de samenleving fijn te vinden. Zo krijgen bijvoorbeeld de foetussen die later werk gaan verrichten waarvoor weinig denkwerk vereist is alcohol ingespoten om de hersengroei te belemmeren. De foetussen die in warme gebieden moeten gaan werken, wordt in de reageerbuis al geleerd een hekel te hebben aan kou. Dit

⁶ Plato, *The Republic*, trans. Desmond Lee (London: Penguin Classics, 2007), 1

⁷ A.E. Taylor, *Plato, The man and his work* (London: Methuen & Company Limited, 1952), 265

⁸ Plato, *Republic*, 369a

conditioneringsproces gaat door als de foetussen eenmaal 'geboren' zijn; de baby's die nooit hoeven te lezen, krijgen boeken voor zich en krijgen vervolgens elektrische schokken toegediend, waardoor ze een hekel aan boeken hebben. Zo is in de fictionele samenleving die Huxley beschrijft voor alle klassen in de samenleving een proces ontwikkeld, waardoor iedereen meer dan tevreden is met zijn plek.

Plato geloofde dus dat iedereen van nature geboren was voor een bepaalde plek in de samenleving, maar moest de metalenmythe gebruiken om iedereen hier tevreden mee te stellen. Huxley bedacht een proces waardoor iedereen vanaf het begin af aan tevreden was met zijn plek in de samenleving. Beide ideeën staan mij tegen en hoewel Huxley Plato's idee tot in het extreme doorvoerde, laat het wel zien dat het niet ideaal is om iedereen een bepaalde plek in de samenleving toe te kennen. De individuele vooruitgang wordt hierdoor zeer erg belemmerd. In de inleiding heb ik gesteld dat in de ideale samenleving juist ruimte moet zijn voor individuele vooruitgang en daarom is Plato's Kallipolis niet de ideale samenleving in de betekenis die ik eraan toeken.

Kunst

Het beoefenen van verschillende kunsten wordt in Kallipolis sterk gecontroleerd, zodat de kinderen zo goed mogelijk opgevoed worden. Zo mogen zowel verhalenvertellers als moeders niet zomaar elk verhaal vertellen, omdat kinderen hierdoor beïnvloed worden en de verkeerde ideeën in hun ziel op nemen.⁹ Er mogen bijvoorbeeld geen verhalen verteld worden die een slecht beeld schetsen over hoe de goden en helden zijn, zoals het verhaal over Hephaestus die weggestuurd was uit de hemelen door zijn vader toen hij zijn moeder van een aframmeling probeerde te redden.¹⁰ Enkel die verhalen mogen verteld worden die tot doel hebben om de hoogste uitmuntendheid van het karakter aan te moedigen¹¹, dus enkel verhalen over de goedheid van de goden.

Muziek staat als kunst centraal in Kallipolis¹², maar ook de beoefening hiervan wordt sterk onder controle gehouden, omdat ritme en harmonie de ziel tot in het diepste doordringen en de ziel krachtiger dan wat ook beïnvloeden.¹³

Ook in *Brave New World* wordt controle uitgeoefend op welke verhalen mensen te horen krijgen, maar dan door controle uit te oefenen op welke boeken er beschikbaar zijn om gelezen te worden. Zo is er wel een uitgave van de Bijbel en Shakespeare, maar slechts één man heeft deze in zijn bezit en de rest van de samenleving kent de werken simpelweg niet. Zo worden de gedachten gecontroleerd en wordt onrust voorkomen.

Het inperken van de kunsten had bij Plato tot doel om de kinderen goed op te voeden. Dit kan mijns inziens ook gezien worden als het controleren van gedachten en is het wederom een manier om de ontwikkeling van het individu te beperken. Bij beide werken is het streven hetzelfde: collectivisme, omdat bij beide fictionele samenlevingen worden de mensen zo gecontroleerd dat ze allen dezelfde gedachten hebben.

Eigendom en privacy

Plato geloofde dat privé-eigendom de grootste verleiding was om het publieke belang op te offeren aan het persoonlijk belang.¹⁴ Daarom mogen de wachters en de soldaten dit niet hebben. Ze

⁹ Plato, *Republic*, 377b

¹⁰ Plato, *Republic*, 378d

¹¹ Plato, *Republic*, 378e

¹² Hans Achterhuis, *De erfenis van de utopie* (Amsterdam: Ambo, 1998), 18

¹³ Plato, *Republic*, 376d

¹⁴ Plato, *Republic*, 117

hebben geen huizen die niet voor iedereen te betreden zijn¹⁵ en ze ontvangen geen salaris om in hun persoonlijke behoeften te voorzien¹⁶. Het bezwaar van een van de gesprekspartners dat deze burgers op deze manier niet gelukkig zullen zijn, antwoordt Socrates dat ze niet zoeken naar het geluk van enkelen, maar naar het grootste geluk voor de gehele stad.¹⁷

Dit gebrek aan privacy en persoonlijke eigendom vinden wij in *Brave New World* niet zozeer terug. Weliswaar wordt alleen zijn als vreemd gedrag gezien, maar iedereen heeft wel een eigen huis en eigendommen. In 1984 komt dit aspect sterker terug. Daar hangen overal televisieschermen met ingebouwde camera's, waardoor je ieder moment van iedere dag gecontroleerd kan worden. Ook hebben de mensen daar zeer weinig persoonlijke eigendommen, weliswaar door de armoede, maar het is duidelijk dat de mensen niet gelukkig zijn. Hoe kan een stad de ideale samenleving zijn als een deel van de burgers ongelukkig is? In de ideale samenleving dient iedereen zo gelukkig mogelijk te zijn. Indien een (kleine) groep mensen in de samenleving ongelukkig is, zodat de meerderheid gelukkig kan zijn, is dit niet de ideale samenleving. Zoals gezegd in de inleiding, dient er in de ideale samenleving niets meer te verbeteren te zijn. Indien een groep mensen ongelukkig is, is er dus nog iets te verbeteren en is er dus geen sprake van de ideale samenleving. De utilistische gedachte dat het grootste geluk voor het grootste aantal mensen bereikt moet worden past mijns inziens niet in de ideale samenleving, omdat het ten koste gaat van een kleine groep mensen. Doordat zij ongelukkig zijn, is er een verbeterpunt en er dienden geen verbeterpunten meer te zijn.

Relaties

Het laatste aspect dat ik in dit hoofdstuk behandel is de manier waarop er in Kallipolis met relaties omgegaan wordt. Het is daar verboden voor man en vrouw om afgezonderd samen te leven, alle vrouwen zijn gemeenschappelijk voor alle mannen.¹⁸ Er wordt een festival gehouden met een seksloterij, waarbij de uitkomst van tevoren bepaald is, zodat de beste mannen met de beste vrouwen paren. Vrouwen komen hiervoor in aanmerking als ze tussen de 20 en de 40 jaar oud zijn, mannen vanaf hun hoogtepunt als renner tot ze 55 jaar zijn.¹⁹ Hierna zijn ze vrij om seks te hebben met wie zij wensen. De kinderen die hieruit voortkomen worden verzorgd in kinderverblijven die van de stad zijn.²⁰

In *Brave New World* is iedereen van iedereen. Alle mannen en vrouwen paren met elkaar en huwelijken bestaan niet. Kinderen krijgen ze niet, zoals hiervoor gezegd ontstaan die in reageerbuisjes en ze beschouwen seks niet als een manier om zich voort te planten. De mensen daar lijken, grotendeels, geheel gelukkig met deze situatie. Dat er ook een andere kant aan zit, komt naar voren doordat een 'wilde' verliefd wordt op iemand uit die samenleving. Voor hem is deze manier om met seks om te gaan heel vreemd en zelfs afschrikwekkend.

Ook bij dit aspect worden de keuzemogelijkheden van het individu dus beperkt. Men heeft geen zeggenschap over met wie men seks heeft en zelfs over de kinderen valt niets te zeggen. Dit past mijns inziens absoluut niet in een ideale samenleving, aangezien individualiteit naar mijn mening een erg belangrijk aspect in de ideale samenleving is. Door seks en kinderen buiten individuele keuzes te plaatsen, wordt er tekort gedaan aan dit aspect.

¹⁵ Plato, *Republic*, 416d

¹⁶ Plato, *Republic*, 420a

¹⁷ Plato, *Republic*, 420c

¹⁸ Plato, *Republic*, 457d

¹⁹ Plato, *Republic*, 451e

²⁰ Plato, *Republic*, 460d

Conclusie over Plato's Kallipolis

Hierboven heb ik een aantal verschillende aspecten van Kallipolis behandeld en laten zien dat deze aspecten terugkomen in dystopieën. De reden dat deze utopische aspecten eigenlijk dystopisch zijn, is mijns inziens dat het collectivisme het individuele weghaalt ten behoeve van de handhaving van de orde. Dit is in dit hoofdstuk naar voren gekomen doordat bijvoorbeeld sterke controle uitgeoefend wordt op het beoefenen van verschillende kunsten. Het systeem dat geen mogelijkheid biedt tot individuele vooruitgang en ontplooiing past niet in een ideale samenleving.

Thomas Mores Utopia

Thomas More was een humanist en het is duidelijk dat *Utopia* geïnspireerd is door Plato's *Republiek*. Het werk *Utopia* is voor het eerst in het jaar 1516 uitgegeven in het Latijn, pas in 1551 kwam de eerste Engelse editie. Met dit werk werd het begrip Utopia geïntroduceerd, More doelde ermee op een plaats (*topos* in het Grieks) die zowel goed (*eu* in het Grieks) als nergens (*ou* in het Grieks) was.²¹ Het werk bestaat uit twee boeken. In boek een wordt More in Antwerpen door zijn vriend Peter Giles voorgesteld aan Raphael Hytloday, een zeeman-filosoof. De rest van boek een bestaat voornamelijk uit discussies, onder andere een waarin More en Giles proberen Raphael te overtuigen zijn kennis en ervaring ten goede gebruiken in publieke aangelegenheden door zijn diensten aan een koning aan te bieden. More verwijst hierin naar Plato's filosoof-koning en vraagt zich af 'Hoever wij dan wel van de geluksstaat vandaan zijn, als de wijsgeren niet eens willen dat de koning profiteert van hun raad.'²² Ook is er een discussie over het hebben van privé-bezit, iets wat Utopiërs niet kennen, en deze discussie leidt ertoe dat Raphael aangemoedigd wordt hen te vertellen over dit land, waar hij als toerist vijf jaar geweest is. De rest van het werk bestaat uit boek twee, waarin Raphael vrijwel geheel alleen aan het woord is om Utopia en het leven van de Utopiërs te beschrijven.

Utopia wordt dus beschreven door een toerist die het laat klinken als de ideale samenleving waarin iedereen gelukkig is. Hieronder zal ik betogen, dat wanneer men echter (fictioneel) daadwerkelijk in Utopia leeft, het alles behalve de ideale samenleving blijkt te zijn. Het is een systeem van totale controle en onderdrukking, een systeem dat vele gelijkenissen vertoont met Orwells *1984* en de dystopie beschreven in *Atlas Shrugged* door Ayn Rand. Beide dystopieën zijn geschreven vanuit het perspectief van de inwoners zelf en dit lijkt het cruciale verschil te maken.

Individualiteit

Utopia wordt beschreven als een eiland met een systeem van perfecte sociale stabiliteit en gelijkheid. Het gaat uit van de gedachte dat de mens een rationeel wezen is in een samenleving die voor iedereen zorgt.²³ De inwoners zijn blij met het simpele leven dat ze daar hebben. Uniformiteit is een kernbegrip in Utopia, zo zijn alle 54 steden volgens exact hetzelfde ontwerp ingericht en zien ook alle huizen er hetzelfde uit. Dit laat geen enkele ruimte voor individuele voorkeuren.

Dat het idee van individualiteit geheel verworpen wordt, komt ook in de andere aspecten van het leven daar terug. Iedereen draagt dezelfde kleding, het enige verschil zit erin of je een man of een vrouw bent en of je getrouwd of ongetrouwd bent. Iedereen heeft slechts één set kleren waar men twee jaar mee moet doen. Niemand draagt hier iets van sieraden bij of geeft er een ander persoonlijk tintje aan, het goud en zilver wordt slechts gebruikt voor de kettingen van de slaven. Elk individu wordt aangemoedigd om zijn leven te wijden aan de samenleving. Alles wordt gezamenlijk gedaan, de bewoners zijn nooit alleen, omdat ze hun leven wijden aan de samenleving. Er wordt niet gesproken over eventuele straffen wanneer men zich toch anders gedraagt. Men gaat er blijkbaar vanuit dat dit systeem zodanig goed werkt, dat er geen enkele behoefte is aan individualiteit.

Het land waar *1984* zich afspeelt wordt Oceanië genoemd. Hier heerst er een totalitair regime met als enige doel het behoud van de macht. Dit wordt verwezenlijkt door elke vorm van individualiteit te verbieden. Zo draagt ook iedereen altijd dezelfde kleding, krijgt hetzelfde voedsel,

²¹ Achterhuis, *De erfenis van de utopie*, 14

²² Thomas More, *Utopia*, trans. Dominic Baker-Smith (London: Penguin Classics, 2012), 44

²³ Raoul Festante, *Utopia and Anti-Utopia - A comparison of Thomas More's Utopia and George Orwell's 1984* (München: GRIN Verlag, 2003), 4

ziet dezelfde films en beschikt men over vrijwel geen persoonlijke eigendommen. Elk aspect van het leven van de inwoners wordt gereguleerd en zodra men iets doet dat blijk geeft van individualiteit, zoals het bijhouden van een dagboek, riskeert men de doodstraf, marteling of beide. Alleen zijn wordt ook als 'vreemd' gedrag gezien en aangezien mensen die vreemd gedrag vertonen verdwijnen uit de samenleving (dus gemarteld en vermoord worden), is men dit dan ook eigenlijk nooit.

Het doel hiervan is duidelijk: het ondergeschikt maken van de mensen aan de heersende ideologie en het voorkomen van eventuele revoluties door alle mogelijke bedreigingen direct te liquideren.

Zowel in het fictionele Utopia als in het fictionele Oceanië is er dus geen sprake meer van individualiteit, beide met hetzelfde doel: stabiliteit. In Utopia lijkt dit fantastisch, omdat het door een toerist die er vijf jaren geweest is beschreven wordt. Zodra dit echter, zoals in Oceanië, beschreven wordt door een individu dat er daadwerkelijk leeft, blijkt het een verschrikking te zijn.

Privacy

In Oceanië ontbreekt echt elke vorm van privacy en niet enkel omdat men eigenlijk nooit alleen is. Overal hangen televisieschermen met daarin camera's. Men weet nooit wanneer men bekeken wordt en men moet zich dus altijd keurig volgens de normen gedragen. Doet men dit niet, dan levert dat immers het risico op dat men opgepakt wordt. Ook is er het risico dat men verraden wordt door een andere inwoner. Men moet dus continu opletten hoe men zich gedraagt, zelfs gezichtsuitdrukkingen kunnen een teken van vreemd gedrag zijn.

Ook in Utopia ontbreekt elke vorm van privacy, ook omdat men eigenlijk nooit alleen is, maar daarnaast omdat de huizen geen sloten hebben. Iedereen kan ook daar dus in principe alles controleren en men zal zich dan, net als in Oceanië, continu conform de heersende normen moeten gedragen.

Arbeid

Wat betreft de arbeid, lijkt Utopia een mooi systeem te hebben. Vrijwel iedereen werkt, er zijn slechts een paar uitzonderingen, mensen die niet kunnen werken vanwege ouderdom of lichamelijke beperkingen. Mede hierdoor is het voldoende om slechts zes uur te werken, doordat iedereen effectief werkt zijn er namelijk genoeg producten beschikbaar voor de gemeenschap. Er is geen geld, elke inwoner krijgt simpelweg wat hij nodig heeft en er is geen angst dat iemand meer neemt dan hij nodig heeft, aangezien er nooit een tekort van iets is.²⁴ Luxegoederen bestaan er niet, deze beschouwen de Utopiërs als volstrekt zinloos, omdat ze geen behoefte zijn, maar in dienst staan van weelde en genotzucht.²⁵ In Utopia worden enkel de noodzakelijkste dingen geproduceerd, waardoor er dus minder arbeid nodig is dan wanneer men ook in meer luxe behoeften zou willen voorzien. Het ethos dat er heerst, is dat iedereen werkt naar zijn vermogen en ontvangt naar zijn behoeften.

Ayn Rand betoogt in *Atlas Shrugged* dat dit ethos juist niet werkt. De oorzaak dat er een dystopie ontstaat, ligt namelijk in het gebruik van dat ethos. De eigenaar van een fabriek, *the Twentieth Century Motor Company*, komt te overlijden en laat de fabriek na aan zijn drie kinderen. In deze fabriek wordt gestemd over het invoeren van dit beleid en iedereen stemde voor, niet omdat ze dachten dat het een goed beleid was, maar omdat ze dachten dat ze verondersteld werden te denken dat het een goed beleid was. "The plan was that everybody in the factory would work according to his ability, but would be paid according to his need."²⁶ Hierna sprak een van de nieuwe eigenaren dat ze moesten onthouden dat dit een cruciaal moment in de geschiedenis was en dat niemand van hen de

²⁴ More, *Utopia*, 69

²⁵ Achterhuis, *De erfenis van de utopie*, 89

²⁶ Ayn Rand, *Atlas Shrugged* (New York:Penguin Group USA, 1997), 607

fabriek mocht verlaten, 'for each of us belongs to all the others by the moral law which we all accept!²⁷

Dat dit beleid niet werkt wordt al snel duidelijk. Iedereen heeft dringende behoeften, een zieke moeder, een kind dat naar school moet, allemaal hebben ze wel iets. Er wordt ronduit misbruik van het beleid gemaakt, door bijvoorbeeld familieleden uit de rest van het land over te laten komen, die ook allemaal behoeften hebben. Wanneer iemand zou stellen, dat hij dringend behoefte had aan een schip en deze behoefte goed wist te verkopen, zou hij zijn schip krijgen. Voor al deze behoeften moeten de mensen naar vermogen werken en dit houdt in, dat de mensen die het hardst werken en het meest hun best doen, overuren moeten draaien, terwijl de mensen die het rustig aan doen en weinig presteren, gewoon op tijd naar huis kunnen. Hierdoor doet iedereen zijn best om zo weinig mogelijk te presteren, met als logisch gevolg dat de fabriek failliet gaat.

Hoewel het beleid in Utopia dus perfect klinkt, betoogt Rand dat dit mogelijk ook geheel anders kan zijn. In Utopia gaat men er vanuit dat er geen misbruik van gemaakt wordt en de vraag is maar of deze veronderstelling niet heel naïef is.

Geschiedenis en vooruitgang

Utopia kent eigenlijk geen geschiedenis, zodra het gesticht was door koning Utopos, was de ideale samenleving gecreëerd en vond er geen verandering meer plaats.

Hoewel er ook in Oceanië praktisch geen geschiedenis en verandering is, is deze er theoretisch wel geweest. Maar vanaf het moment van de Revolutie, toen het kapitalisme vervangen werd, werd deze geschiedenis herschreven. De kranten uit het verleden worden er continu bijgewerkt, zodat de geschiedenis continu een eerbetoon aan de leider, Big Brother, is. Men wordt zodanig geïndoctrineerd dat men dit simpelweg gelooft. Net als in Utopia is dus ook hier de wereld tot stilstand gekomen vanaf het moment dat Oceanië gesticht was.²⁸

In Utopia is het leven, zoals hierboven aangegeven, erg simplistisch. De inwoners hoeven geen onderwijs te volgen om bijvoorbeeld wetenschappers of filosofen te worden, alles wat ze moeten weten (wat dus erg weinig is) wordt hen geleerd vanuit de familie. Ze staan wel enigszins open voor nieuwe kennis, vooral wat betreft de filosofen uit de Oudheid, maar ook dit blijft beperkt. Technische vooruitgang is er in elk geval niet en ook op andere gebieden kan men hier eigenlijk niet van spreken.

Zowel in *1984* als in de dystopie in *Atlas Shrugged* is vooruitgang ook afwezig. In *1984* kan men zelfs van een achteruitgang spreken. Dit is te zien in de manier waarop men met taal omgaat. Er worden steeds meer woorden geschrapt, vooral woorden met een emotionele betekenis, om de taal te beperken tot bestaande uit de hoogst noodzakelijke woorden. Dit, natuurlijk, om de individuele gedachten te beheersen. Als er geen woorden zijn voor bepaalde gedachten, kunnen deze simpelweg niet gedacht worden en is ook dat individuele aspect weer gecontroleerd.

In *Atlas Shrugged* is er in de dystopie ook geen vooruitgang meer te vinden. Er is een verbod gelegd op het schrijven van nieuwe boeken. Dit, omdat er zogenaamd genoeg boeken zijn en deze eerst maar eens gelezen moeten worden. In lijn hiermee ligt het verbod om nieuwe dingen uit te vinden. Alle wetenschappelijke faculteiten worden opgeheven, enkel de faculteit van de overheid blijft bestaan en het enige wat zij uitvinden is een massavernietigingswapen. Of dit een vooruitgang is, is te betwijfelen.

Dat Utopia geen vooruitgang nastreeft op welk gebied dan ook, heeft wederom te maken met de stabiliteit. Nieuwe dingen brengen veranderingen met zich mee en dit moet vermeden worden. Dit past niet in de ideale samenleving, omdat er mijns inziens juist ruimte moet zijn tot vooruitgang, zowel

²⁷ Rand, *Atlas Shrugged*, 617

²⁸ Festante, *Utopia and Anti-Utopia*, 8

op individueel als op technisch gebied.

Conclusie over Mores Utopia

Zoals hierboven aangetoond heerst er in Utopia een systeem van stabiliteit en collectiviteit. Om de stabiliteit te behouden is elke notie van individualiteit, privacy en vooruitgang verdwenen. Vanuit het perspectief van de toerist lijkt het een ideale samenleving, maar zoals hierboven betoogd is vanuit het perspectief van een inwoner het tegendeel waarschijnlijker.

In 1984 is de geschiedenis dus afwezig vanaf het moment van de Revolutie. Hiervoor heerste er een kapitalistisch systeem, en de hoofdpersoon vraagt zich herhaaldelijk af of dit systeem niet beter was. Hierna zal ik dan ook gaan onderzoeken of een kapitalistische utopie wellicht wel de ideale samenleving is.

Utopie van de vrije markt

Alisa Zinov'yevna Rosenbaum was geboren in 1905 in Rusland. Toen ze 21 jaar oud was emigreerde ze naar de Verenigde Staten, waar ze haar naam veranderde in Ayn Rand. Ze ontwikkelde een nieuw filosofisch systeem dat ze zelf het 'objectivisme' genoemd heeft. Haar idee van de ideale maatschappij, dat uit het objectivisme voortvloeit, kan gezien worden als de volstrekte tegenhanger van het sovjetcommunisme.²⁹ De essentie van het objectivisme is 'the concept of man as a heroic being, with his own happiness as the moral purpose of his life, with productive achievement as his noblest activity, and reason as his only absolute.'³⁰ Deze filosofie werkt ze uit in haar bekendste werk, de roman *Atlas Shrugged* (1957). Het speelt zich af in de Verenigde Staten in een niet al te verre toekomst. Met ruim 1000 bladzijden is het de dikste utopie, en dystopie, die ik ken en hoewel het in Europa weinig bekend is, is het volgens een onderzoek onder Amerikaanse lezers na de Bijbel het belangrijkste boek van de afgelopen eeuw.³¹ Aan de hand van het objectivisme ontwikkelt zij hierin een utopie, die zij in dat werk duidelijk afzet tegen een dystopie. Via de ideeën van het objectivisme zal ik deze dystopie, die net als de hierboven besproken werken collectivistisch gericht is, bespreken en de voordelen van de utopie, die individualistisch gericht is, bespreken. Het gehele werk is geschreven vanuit het perspectief van de inwoners.

Egoïsme

De hiervoor besproken utopieën en dystopieën gingen ervan uit dat altruïsme een deugd en egoïsme een zonde was, maar Rand draait dit om. Altruïsme is niets anders dan een masker voor het collectivisme, het ondermijnt het individuele zelfrespect en het verlangen om iets te presteren en het creëert een negatieve houding tegenover zichzelf (gedoemd om zichzelf op te offeren) en anderen (gedoemd om constant hulp nodig te hebben).³² Rand gelooft in de morele heerschappij van het individualisme over het collectivisme. De vooruitgang van de mensheid hangt af van individuen, terwijl het collectivisme juist mensen straft voor hun prestaties. Ze vergelijkt de moraal van de collectivisten met die van een inbreker, beiden geloven dat ze rechten hebben op andermans eigendom, omdat zij het nodig hebben.²⁹

In *Atlas Shrugged* wordt het gevaar van altruïsme duidelijk doordat Amerika langzaamaan in een dystopie vervalt en de oorzaak hiervan is het voorgaande hoofdstuk al genoemd, het beleid dat iedereen werkt naar vermogen en krijgt naar behoeften. Ook is al betoogd dat volgens Rand dit ethos niet werkt omdat er misbruik van gemaakt wordt. Één man zag het gevaar van dit beleid al direct in en na de stemming waarin besloten was dit beleid te hanteren, staat er een man op en zegt: 'I don't. I will put an end to this for once and for all'. Als hem gevraagd wordt hoe hij dit denkt te doen, is zijn antwoord: 'I will stop the motor of the world.'³³

Dit doet hij, John Galt, ook werkelijk. Hij zag het kwaad in van de altruïstische moraal en pleitte voor egoïsme. Egoïstisch zijn, handelen vanuit eigenbelang, is objectief gezien volgens Rand de meest redelijke keuze. Men kan deze redelijke keuze het beste verwezenlijken via scheppende productie, door iets te creëren maakt men het zijn eigen onschendbare eigendom. Galt liet andere individuen dit ook inzien. Deze individuen waren mensen die produceerden en zich aanvankelijk bleven verzetten tegen de economische ondergang. Galt liet hen inzien dat zij hierdoor juist het verkeerde morele systeem steunden. De kern hiervan geeft Achterhuis goed weer: [...]de last van het

²⁹ Hans Achterhuis, *De utopie van de vrije markt* (Rotterdam: Lemniscaat, 2012), 50

³⁰ Rand, *Atlas Shrugged*, appendix, "about the author"

³¹ Achterhuis, *De utopie van de vrije markt*, 7

³² Mimi R. Gladstein, *Ayn Rand* (London: Bloomsbury Publishing, 2013), 9

³³ Rand, *Atlas Shrugged*, 617

overleven van de mensheid [is] altijd gedragen door ‘Atlassen’, dat wil zeggen, vrije, geniale producenten. Zij zorgden ervoor dat er voedsel voor iedereen was, zij leerden hun medemensen de natuur rationeel te besturen en technieken te ontwikkelen om haar te onderwerpen [...] Door invloed van mystici, priesters en filosofen waren deze creatieve eenlingen er echter ook van overtuigd geraakt dat het hun taak en plicht was om zichzelf grotendeels weg te cijferen voor hun medemensen.³⁴ Deze 'Atlassen' neemt Galt mee naar een verborgen vallei genaamd *Galts Gulch*, maar door de bewoners wordt het ook wel Atlantis genoemd. Deze plek is Rands utopie. Door de Atlassen uit de samenleving te halen, gaat de samenleving ten onder. Dit duidt het belang van individuen aan.

Het verschil tussen *Atlas Shrugged* en de hiervoor besproken werken is dus duidelijk: *Atlas Shrugged* gaat uit van egoïsme in tegenstelling tot altruïsme. Het individu staat in deze utopie centraal, terwijl het in de andere werken juist weggecijferd werd ten behoeve van de samenleving. Dat deze kapitalistische utopie het individualisme juist sterk waardeert, lijkt mij gezien het voorgaande een groot voordeel.

Vooruitgang

In de dystopie in *Atlas Shrugged*, Amerika, worden de gevolgen van de altruïstische moraal nog verder beschreven. Er worden bijvoorbeeld nieuwe richtlijnen ingevoerd, iedereen mag bijvoorbeeld maar één soort werk verrichten (net als bij More en Plato) en er worden quota ingevoerd op de hoeveelheden die een bedrijf mag produceren, om anderen op de markt ook een kans te geven. Dit leidt er bijvoorbeeld toe, dat er niet genoeg staal beschikbaar is om de spoorwegen, het vervoersmiddel in Amerika, te onderhouden. Hierdoor kunnen er geen voorraden vervoerd worden en gaan er nog meer bedrijven failliet en heerst er een voedseltekort.

Geld, handel, concurrentie en eigenbelang spelen een grote rol in Galts Gulch. Iedereen moet er gewoon werken, maar is er slechts een regel: Er mag niets gegeven worden. Voor alles moet betaald worden. In de meeste gevallen gaat dit om symbolische bedragen, het lenen van een auto of het bijwonen van een lezing kost bijvoorbeeld 25 cent. Men schuwt concurrentie absoluut niet, als een bedrijf hierdoor failliet zou gaan, beschouwt de eigenaar het als een eer om voor het bedrijf dat hem verslagen heeft te mogen werken. Er heerst hier voorspoed en welvaart, men vindt continu nieuwe dingen uit, er wordt dus vooruitgang geboekt; iets wat we in de vorige utopieën en dystopieën niet hadden.

Kunst

Rand definieerde kunst vanuit objectivistische principes als volgt: 'a selective re-creation of reality according to an artist's metaphysical value-judgments, it brings man's concepts to the perceptual level of his consciousness and allows him to grasp them directly, as if they were percepts [...] Art is the indispensable medium for the communication of a moral ideal'.³⁵

In *Atlas Shrugged* speelt kunst een beperkte rol, hoewel een onbekende symfonie van een bekende componist wel als een soort leidraad door het verhaal loopt. Deze componist, Halley, is ook uit de maatschappij vertrokken om in Galts Gulch te wonen. Hier componeert hij zijn stukken, die daar wel gewaardeerd worden, omdat 'Your enjoyment was of the same nature as mine,...it came from the same source: from your intelligence, from the conscious judgment of a mind able to judge my work by the

³⁴ Achterhuis, *De utopie van de vrije markt*, 18-19

³⁵ Edward W. Younkins, *Ayn Rand's Atlas Shrugged, A Philosophical and Literary Companion* (London: Ashgate Publishing Limited, 2013), 146

standard of the same values that went to write it.³⁶ Goede kunst is het resultaat van een gedisciplineerde oefening van het rationele vermogen, en niet, zoals in de rest van Amerika gebeurt, een 'spontaneous outpouring of feeling like vomit out of a drunkard.'⁹

Relaties

Dezelfde gedachte als bij kunst, dat het een uitdrukking moet zijn van je waarden, is ook terug te vinden in de relaties tussen mensen. John Galt zegt hierover in zijn toespraak op de radio, die in het boek ruim 60 bladzijden beslaat, namelijk het volgende: 'Love is the expression of one's values, the greatest reward you can earn for the moral qualities you have achieved in your character and person, the emotional price paid by one man for the joy he receives from the virtues of another.'³⁷ De gedachte hierachter is dat, net zoals je met geld dingen kan kopen, je met liefde (en vriendschap) geluk kan kopen. Dit taalgebruik indiceert eerder een analogie tussen de economische sfeer en de geestelijke sfeer dan dat Rand ze gelijk stelt. In haar werk *Introduction to Objectivist Epistemology* stelt Rand namelijk dat het geestelijke verloop van iemands leven bestaat uit denkvermogen, interesse en actie. Denkvermogen betekent dan dat vriendschap en liefde de connectie inhoudt tussen deze relatie en het streven naar zelfkennis en het onderzochte leven. Interesse koppelt vriendschap met empathie, welwillendheid en het emotionele leven van individuen. Actie houdt in dat vriendschap ook betekent dat men zijn waarden verwezenlijkt in zijn handelingen richting de ander.³⁸ Ook in de relaties tot andere mensen draait het dus om de waarden die iemand hanteert.

Onderwijs

Tot slot nog de rol van het onderwijs zoals deze in *Atlas Shrugged* naar voren komt. Dit laat zich het best illustreren aan de hand van de twee meest prominent aanwezige academici; de filosoof Hugh Akston en de wetenschappen Robert Stadler. Beiden hebben verschillende visies op de mensheid, waarbij Akston die van de Atlassen aanhangt en Stadler het Amerikaanse idee aanhangt. Zo heeft Akston vertrouwen in het menselijk vermogen om te redeneren en concludeert dat mensen hiernaar moeten handelen. Hierom pleit hij voor een vrije onderneming, omdat rationele volwassen bekwaam genoeg zijn om zelf besluiten te maken wanneer ze vrijwillige overeenkomsten aangaan. Stadler ziet de mensen daarentegen als 'mindless animals, moved by ... greedy, grasping, blind, unaccountable feelings.'³⁹ Ze kunnen dus niet bereikt worden door rationele argumenten, omdat hun geest machteloos tegen ze is en daarom moeten ze onder controle gehouden worden met brute kracht, ze begrijpen immers niets anders.

Het belang van goede educatie wordt duidelijk door een jongen die door de overheid naar een fabriek gestuurd is om de eigenaar te controleren. Hij wordt ook wel de 'Wet Nurse' genoemd. Aanvankelijk voerde hij zijn werk naar maatstaven van de overheid keurig uit, maar naarmate de tijd vorderde, hij de eigenaar beter leerde kennen en in aanraking kwam met andere ideeën, zag hij in dat de overheid verkeerd bezig was en steunde hij de eigenaar, een Atlas. Goede educatie kan mensen dus het juiste morele systeem laten zien. Het feit dat bij Mores Utopia de burgers onderwezen werden door hun familie, laat zien dat zij slechts één bepaalde levensopvatting leerden kennen. Hierdoor was het daar onmogelijk om een eigen mening te vormen, hoe kan je dit immers doen als je niet eens weet dat er andere mogelijkheden zijn?

³⁶ Rand, *Atlas Shrugged*, 717

³⁷ Rand, *Atlas Shrugged*, 718

³⁸ Younkins, *Ayn Rand's Atlas Shrugged*, 269

³⁹ Younkins, *Ayn Rand's Atlas Shrugged*, 91

De nadelen van de kapitalistische utopie

De voordelen van de kapitalistische utopie ten opzichte van de collectivistisch gerichte utopie zijn hierboven duidelijk geworden. Toch kunnen redenen aangegeven worden waarom ook deze fictionele utopie niet zou werken.

Dit is in de werkelijkheid pijnlijk duidelijk geworden door de recente kredietcrisis. Door velen wordt Allan Greenspan hiervoor als dader aangemerkt⁴⁰ en hij was een aanhanger van het objectivisme van Ayn Rand. Het gemakkelijke antwoord dat de aanhangers van het kapitalisme gaven op de oorzaak van de kredietcrisis, was dat de vrije markt niet in zijn geheel doorgevoerd was en daardoor faalde. Dit klinkt wel erg simplistisch en hetzelfde zou zo gezegd kunnen worden voor het communisme.

Een ander, voor de hand liggend nadeel, is gegeven door de Amerikaanse filosoof Steven Lukes in het werk *De wereld van professor Caritat*. Hierin reist professor Caritat de wereld over op zoek naar de beste utopie. Uiteindelijk belandt hij in Libertaria, een utopie vergelijkbaar met die van Rand. Het gaat allemaal prima, totdat de professor zijn laatste geld in aandelen stopt. Helaas betalen deze aandelen zich niet direct uit in geld. Hierdoor komt de professor erachter dat Libertaria voor mensen zonder geld een regelrechte dystopie is.⁴¹ Dit geeft een groot probleem aan waar de kapitalistische utopie mee kampt. Voor mensen die kunnen werken of simpelweg genoeg geld hebben, kan het inderdaad een ideale samenleving zijn. Maar zodra je om wat voor reden dan ook niet meer kan werken of zonder geld komt te zitten, zijn er geen sociale vangnetten en beland je in een dystopie.

⁴⁰ Achterhuis, *De utopie van de vrije markt*, 48

⁴¹ Achterhuis, *De utopie van de vrije markt*, 38-40

Conclusie

De vraag die ik in deze scriptie wilde beantwoorden was of er een utopie is die niet ook als een dystopie beschouwd kan worden. Deze vraag heb ik noodgedwongen moeten beperken tot drie fictionele utopieën. In de ideale samenleving dient voor mij genoeg ruimte te zijn voor individualiteit. Plato's *Republiek* en Thomas Mores *Utopia* beperken de individualiteit mijns inziens teveel om de stabiliteit te handhaven. Stabiliteit is belangrijk in de ideale samenleving, maar het dient niet gerealiseerd te worden door weinig tot geen betekenis toe te kennen aan het individu. De fictionele utopie van Ayn Rand heeft absoluut voordelen tegenover deze twee klassieke utopieën, doordat het wel mogelijkheden biedt tot individuele ontwikkeling. Maar de recente kredietcrisis, waarvoor Alan Greenspan door velen als dader wordt aangewezen, heeft uitgewezen dat deze utopie niet werkt. Door zijn belangrijke positie als directeur van de FED, had hij de mogelijkheid om zijn ideaal van de vrije markt enigszins te realiseren. De utopie van Ayn Rand is niet volledig gerealiseerd en het blijft de vraag of dit überhaupt mogelijk is. Alan Greenspan was er zelf jarenlang van overtuigd dat dit economische model van de vrije markt zou werken, maar gaf zelf uiteindelijk toe dat dit niet het geval was.⁴²

De conclusie die ik hieruit dan ook kan trekken, is dat geen van deze drie fictionele utopieën de ideale samenleving representeert. Het lijkt erop dat er een balans gevonden moet worden tussen het handhaven van stabiliteit en het voldoende ruimte bieden aan individualiteit. De ideale samenleving is dus wellicht fictioneel haalbaar indien deze balans gevonden wordt. De vraag is echter of een dergelijke perfectie mogelijk is. Wellicht is het mogelijk om een fictionele utopie te beschrijven die niet ook als een dystopie beschouwd kan worden. De drie utopieën die in deze scriptie behandeld zijn, zijn in elk geval niet de ideale samenleving in de betekenis die ik eraan toekende.

⁴² Achterhuis, *De utopie van de vrije markt*, 60

Literatuurlijst

Achterhuis, Hans. *De erfenis van de utopie*. Amsterdam: Ambo, 1998.

Achterhuis, Hans. *De utopie van de vrije markt*. Zesde druk 2012. Rotterdam: Lemniscaat. Eerste druk 2010.

Festante, Raoul. *Utopia and Anti-Utopia - A comparison of Thomas More's Utopia and George Orwell's 1984*. München: GRIN Verlag, 2003.

Gladstein, Mimi R. *Ayn Rand*. London: Bloomsbury Publishing, 2013.

Gray, John. *Black Mass, apocalyptic religion and the death of utopia*. London: Penguin Books, 2008.

Huxley, Aldous. *Foreword to Brave New World, second edition* (1947). Geraadpleegd op 27 mei 2014, <http://www.wealthandwant.com/auth/Huxley.html>

Kolakowski, Leszek. *The Death of Utopia Reconsidered*. The Tanner Lectures on Human Values: The Australian National University, 1982.

Kumar, Krishan. *Utopia and Anti-Utopia in Modern Times*. Oxford: Basil Blackwell 1987.

More, Thomas. *Utopia*, trans. Dominic Baker-Smith. London: Penguin Classics, 2012.

Morrison, Donald R. "The utopian character of Plato's ideal city" in *the Cambridge companion to Plato's Republic*, ed. G.R.F. Ferrari. Berkeley:Cambridge University Press, 2007

Plato. *The Republic*, trans. Desmond Lee, with an introduction by Melissa Lane. London: Penguin Classics, 2007

Rand, Ayn. *Atlas Shrugged*. New York:Penguin Group USA, Centennial edition 1997. Eerste druk 1957.

Taylor, A.E. *Plato, The man and his work*. London: Methuen & Company Limited, 1952.

Younkins, Edward W. *Ayn Rand's Atlas Shrugged, A Philosophical and Literary Companion*. London: Ashgate Publishing Limited, 2013.